

XX საუკუნის ირანის პოლიტიკურ-ეკონომიკური ისტორია თანამედროვე პრობლემების კონტექსტით

ამბროსი ბრიშიკაშვილი

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, საქართველო

საკვანძო სიტყვები: ირანი, ეკონომიკა, XX საუკუნე, კრიზისი, ნავთობი,
თემური რევილუცია, უცხოური კაპიტალი, კონცესია

არა მხოლოდ ჩვენი საზოგადოების ფართო წრეებს, არა-
მედ ქართველ ინტელექტუალებსაც მცირე ცოდნა გააჩნიათ
თანამედროვე ირანის პოლიტიკურ-ეკონომიკური მდგო-
მარების, მით უფრო, მისი ეკონომიკური ისტორიის თაობაზე
XX საუკუნეში. არადა, ირანი საქართველოს მეზობელ
სახელმწიფოებს შორის ყველაზე დიდხანს იყო ჩვენი მტერ-
მოყვარე.

აქამდე ირანში მიმდინარე პოლიტიკურ-ეკონომიკური
პროცესების უცოდინრობას იწვევდა ათეული წლების გან-
მავლობაში ჩვენი ქვეყნის რუსულ იმპერიაში გამოკეტვა
და გარე სამყაროსაგან იზოლაცია. მაგრამ ამ მხრივ
ვითარება არც ბოლო წლებში გამოსწორებულა, მიუხედავად
საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვებისა. ვფიქ-
რობ, ჩვენი ეკონომიკური ისტორიის ამ ნაკლოვანებას
გარკვეულად შეავსებს წინამდებარე სტატია.

უნდა აღინიშნოს, რომ იშვიათია ქვეყანა, რომელსაც ასე
შეენარჩუნებინოს თავისი ეროვნული იდენტობა, ისტორიული
და ტერიტორიული მემკვიდრეობითობა და რომელსაც ასე
დიამეტრალურად განსხვავებული პოლიტიკურ-ეკონომიკური
რეფორმები და ცვლილებები გადაეტანოს, როგორც ქვეყნის
შიგნით, ისე საერთაშორისო ასპარეზზე.

XX საუკუნის ირანის პოლიტიკურ-ეკონომიკური ისტო-
რია ხუთ ძირითად პერიოდად იყოფა, რომლებიც ოთხ
პოლიტიკურ სახელმწიფო მოღვაწეს უკავშირდება: კონსტი-
ტუციური რევოლუციის პერიოდი, როდესაც ნავთობის მო-
პოვება-ექსპლოატაციასთან დაკავშირებით კანონი მიიღეს
და როდესაც ირანი თანდათან დიდ ბრიტანეთზე ხდებოდა
დამოკიდებული; რეზა ხანის გამეფება და მის მიერ ქვეყნის
მოდერნიზაციისაკენ მიმართული რეფორმების დაწყება;
პრემიერ მოსადეჰის ეროვნულ-დემოკრატიული პერიოდი,
როდესაც სათავე დაედო ძირითადი აქტივების ნაციონა-
ლიზაციას და დასავლეთის სპეცსამსახურებმა ის ჩამოაგდეს;
შაჰ ფაჰლავის დიქტატურა და მის მიერ წამოწყებული ირანის
სოფლის მოდერნიზაცია, რომელსაც თეთრი რევოლუცია
ეწოდა და ბოლოს, პერიოდი, რომელიც დღემდე გრძელდება.
ესაა ჰომეინის ისლამური რევოლუცია. ეს უკანასკნელი
ეფუძნება რენტის ეკონომიკას; მის პირობებში შიიტური
თეოკრატია დაუკავშირდა, ერთი მხრივ, ატომურ პროგრამას,
ხოლო მეორე მხრივ, ეკონომიკურ სანქციებს.

ამ ისტორიის დაყოფა შესაძლოა ასევე შემდეგ ეტაპებად:

1. ნავთობის საბადოების მოპოვება-დამუშავებაზე
კონცესიის გადაცემა დიდი ბრიტანეთისათვის ირანის ინტე-
რესების საზიანოდ. რენტული ეკონომიკის წარმოშობა კო-
ლონიალიზმის ელემენტებით;

2. 30-იანი წლებიდან 50-იან წლებამდე ეკონომიკის
ზომიერი ზრდა, რაც უკავშირდებოდა, როგორც სახელმწიფო,
ისე კერძო ინფრასტრუქტურის, ასევე განათლების სექტო-
რისა და მომსახურების განვითარება;

3. მეორე მსოფლიო ომის დროს ირანის ეკონომიკის
დაქვეითება, ასევე შიდა პოლიტიკური კონფლიქტების პერი-
ოდი. აქტივების ნაციონალიზაცია;

4. 1953-1978 წლების სასოფლო-სამეურნეო რეფორმა,
თეთრი რევოლუცია და უცხოურ კაპიტალსა და ნავთობი-
დან რენტულ შემოსავლებზე ეკონომიკის დამოკიდებულება;
ირანის ეკონომიკის ყველაზე სწრაფი ზრდა მოდის ორ დეკა-
დაზე: 50-იანი წლების შუა პერიოდთან 70-იანი წლების შუა
წლებამდე;

5. 1978 წლიდან სახელმწიფო ეკონომიკა თავისუფალი
ბაზრის ელემენტებთან ერთად. ამ პერიოდში ეკონომიკა
ძირითადად დამოკიდებულია ორ ფაქტორზე: ნავთობისა და
ბუნებრივი გაზის შემოსავალზე. რომელსაც გავლენის ვითომ
სახელმწიფო ჯგუფები: რელიგიური ფონდი და რევოლუციური
გვარდია აკონტროლებენ.

XX საუკუნის ირანის ეკონომიკას რეალური საფუძველი
ნავთობის აღმოჩენამა და ექსპლოატაციამ დაუდო. 1901
წელს ბრიტანელმა მეწარმემ და მილიონერმა ირანის შაჰ-
თან ნავთობის ექსპლოატაციის დაწყების თაობაზე მოლაპა-
რაკებები დაიწყო. შეთანხმდნენ. მენავთობეს კონცესიის,
რომელიც დაახლოებით 1 მილიონი კვადრატული მეტრის
ფართობზე ნავთობის ამოღებას ითვალისწინებდა, შექმნა
20 ათასი დოლარი დაუჯდა შემდეგი პირობით: მას 60
წლის განმავლობაში ქვეყნიდან ნავთობის გატანის უფლება
ეძლეოდა. სამაგიეროდ, მოგების 16% ირანის ბიუჯეტში უნდა
შეეტანა.

ხელშეკრულება ინგლისელისთვის სასარგებლო იყო,
თუმცა მალე აღმოჩნდა, რომ მილიონერს ამ ბიზნესის
განსახორციელებლად ფინანსური სახსრები არ ეყო. ამი-
ტომ ის 1909 წელს იძულებული გახდა კონცესია ბრიტა-
ნული კონსორციუმისათვის გადაეცა. ამ უკანასკნელის
სახელწოდებაა ინგლის-სპარსეთის ნავთობის კომპანია
(Anglo-Persian Oil Company - APOC). კონცესიას, გარდა
ეკონომიკური მნიშვნელობისა, სერიოზული პოლიტიკური
არსიც ჰქონდა. ის გახდა ბრიტანეთის გავლენის გაძლიერე-
ბის საფუძველი ირანში და ზოგადად, ამ რეგიონში. ინგლისის
მთავრობის აქციათა პაკეტი აღემატებოდა 50%-ს და მთელ
ქვეყანაში, გარდა ზოგიერთი სამხრეთის პროვინციისა,
ნავთობის რეწვას მხოლოდ ის ახორციელებდა.

1901 წლის კონცესიას ირანელებმა თანდათან ეჭვის

თვალთ დაუწყეს ყურება, და, როგორც უსარგებლო ირანის ეკონომიკისათვის, 1932 წელს ამ ქვეყნის მთავრობამ გააუქმა. სპარსეთის ისტორიაში ახალი, პირველი კონსტიტუციის მიღება რეალურად დამოუკიდებელი სპარსეთის აშენების დაწყებას აღნიშნავდა და ასევე „სამი საზიზღარი დისაგან: რუსეთის, დიდი ბრიტანეთისა და კონცესიისაგან თავის გათავისუფლებას“. ამ ქვეყნებმა 1907 წელს პეტერბურგში ისე მოაწერეს ხელი კონვენციაზე, რომ თეირანს არც კი დალაპარაკებინან. ამ დოკუმენტის საფუძველზე ირანი სამ ზონად გაიყო: რუსეთის, ბრიტანეთის და შუა ზონად, სადაც აღნიშნულ ქვეყნებს მოქმედების შეუზღუდავი უფლება ჰქონდათ.

1907 და 1908 წლებში მეჯლისმა ფინანსების, გადასახადების და ასევე განათლების შესახებ კანონთა პაკეტი მიიღო. აღნიშნული რეფორმების განხორციელების მიზნით ირანს დახმარების ხელი გაუწოდა აშშ და მას ეკონომიკურ მრჩეველად პროფესორი შუსტერი გაუგზავნა. ქვეყანამ მიიღო ასევე სესხი დიდი ბრიტანეთიდან. შუსტერი ცდილობდა ირანის ხელისუფლებისათვის ფინანსების სფეროში მიეცა რჩევა-დარიგებები, ხოლო თავისი ძალისხმევითა და ინგლისური კონცერნებისა და რუსი პოლიტიკოსების ნამდვილი მიზნების შესახებ გამოქვეყნა წიგნი, ბევრისმეტყველი სათაურით: „The Strangling Persia“ (სპარსეთის მოგუდვა). უცხოელის მთავარ ფინანსურ მრჩეველად დანიშნა de facto იმას ნიშნავდა, რომ ქვეყნის ფინანსებზე კონტროლი მას გადასცემოდა, რაც საკმაოდ დამაფიქრებელი ნაბიჯი იყო.

რუსებმა ირანის ხელისუფალთ ულტიმატუმი წაუყენეს, რომლის გამოც მათი ინტერესებისათვის შეუსაბამო შუსტერმა თანამდებობა დატოვა. რუსეთის ჯარების შეჭრის გამო თეირანში ირანში დაიწყო არეულობა, გადააყენეს მთავრობა და დაითხოვეს მეჯლისი-პარლამენტი.

XX საუკუნე ირანის პოლიტიკისა და ეკონომიკისათვის ნავთობს დადევნებული სისხლისა და რელიგიის საუკუნე იყო. ამ საუკუნის დასაწყისისათვის მთავარი - 70%-მდე - სავაჭრო პარტნიორს ამ ქვეყნისათვის რუსეთი წარმოადგენდა. შემდეგ ადგილს იკავებდა ინდოეთი. მოგვიანებით - 40-იან წლებში, საბჭოთა კავშირის ადგილი დაიკავა გერმანიამ, რომელზედაც ირანის საგარეო ვაჭრობის 40%-ზე მეტი მოდიოდა. მას მისდევდა აშშ - 23%; სსრკ მესამე ადგილზე რჩებოდა.

1921 წელს რეზა ხანმა სახელმწიფო გადატრიალება მოაწყო, ხოლო 1925 წელს პრემიერი გახდა. იმ დროიდან ის მოიხსენიება რეზა შაჰ ფახლავი (1925-1941). რეზა ხანის კურთხევა მოასწავებდა ფახლავების ახალი დინასტიის წარმოქმნასა და XVIII საუკუნიდან ქვეყნის სათავეში მდგარი ყაჯარების დინასტიის დაქვევას.

1941 წლიდან ირანის ტახტზე მისი ვაჟი მოჰამედ რეზა ფახლავი ადის. რეზა ხანის მმართველობა იყო საკმაოდ სუსტი, რომელიც საბჭოთა კავშირზე იყო დამოკიდებული, რომელმაც რეზა ხანის აქამომდელი მოკავშირეები, გერმანელები დაჯანხეს და ირანს ექსპლუატაციას უწევდნენ. ქვეყნის სამხრეთით უფრო ინგლისელები იყვნენ გაბატონებული. მიუხედავად ამისა, რეზა ხანი ცდილობდა ქვეყნის ეკონომიკის მოძლიერებას და მისი სამხედრო ძალების მოდერნიზებას.

მისი მმართველობის დროს სამხედრო ხარჯები ბიუჯეტის 40%-ზე მეტს შეადგენდა.

რეზა ხანის შაჰად კორონაციის დროს ირანის მოსახლეობა 12 მილიონ მოსახლეს ითვლიდა, რომელთა უმეტესობა უწიგნური იყო, ძალზე დაბალ დონეზე იყო მრეწველობა, მცირე იყო ქალაქების რაოდენობა და მოსახლეობა ძირითადად სოფლებსა და მცირე დაბებში ცხოვრობდა. რეზა ხანი ქვეყნის თანამედროვე რელსებზე გადაყვანას ახალი სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის აშენებით ცდილობდა. ერთი დეკადის განმავლობაში თანამედროვე გზების რაოდენობა 5 ათასიდან, 1927 წელს, 24 ათასამდე გაიზარდა 1938 წელს. ასევე მოიმატა რკინიგზის საერთო სიგრძემ - 1925 წლის 250 კილომეტრიდან - 1700 კილომეტრამდე 1938 წელს.

რეზა ხანის ხელისუფლების უმთავრეს შემოსავლად ნავთობის რეალიზაცია რჩებოდა, რომლის მოცულობები მისი მმართველობის 20 წლის განმავლობაში 8 მილიონამდე გაიზარდა (1940 წელს). 1932 წელს შაჰმა ბრიტანულ კონცერნთან კონტაქტის გაწყვეტას შეეცადა, რაც კინაღამ სერიოზული სამხედრო კონფლიქტით არ დასრულდა. საქმეში ჰაავის საერთაშორისო ტრიბუნალი ჩაერია.

რეზა ხანი ცდილობდა არც სსრკ და არც აშშ გავლენის ქვეშ არ აღმოჩენილიყო. საბოლოოდ მან მეორე მსოფლიო ომის დროს ირანის ნეიტრალურ ქვეყნად გადაქცევა გადაწყვიტა (ისევე, როგორც პირველი მსოფლიო ომის დროს), მიუხედავად შაჰის ნაცისტების მიმართ დაუფარავი სიმპატიისა.

მეფის რუსეთის დაქვევა თავდაპირველად სასარგებლო აღმოჩნდა ირანისათვის, მისი ეკონომიკისათვის, უპირველეს ყოვლისა, იმის გამო, რომ ბოლშევიკებმა უარყვეს ირანის დავალიანება რუსეთისადმი, რომელიც უკვე რამდენიმე მილიონ ოქროს რუბლს აღწევდა. რუსეთმა ასევე დაუბრუნა კასპიის ზღვის გარკვეული სანაპირო, რკინიგზისა და ასევე სატელეგრაფო ხაზი. თანდათანობით რუსეთი (შემდეგ სსრკ) ასევე დ. ბრიტანეთი სავაჭრო კონტრაქტების რაოდენობით ჩაანაცვლა გერმანიამ, რომელიც 30-იან წლებში ირანის მთავარი პარტნიორი გახდა (მთლიანი სავაჭრო ბრუნვის 50%).

სამაგიეროდ ამერიკულ ნავთობის ამხანაგობას ჰქონდა დიდი გავლენა ირანის საბიუჯეტო პოლიტიკაზე. შესაბამისად, ის ამას იყენებდა სასარგებლო კონტრაქტების მისაღებად შუსტერის შემდგომი ეკონომიკური მრჩეველების გაგზავნის გზით. პარადოქსალურია, მაგრამ ირანის ხელისუფლება უარს არ ამბობდა ასეთ „მრჩეველებთან“ თანამშრომლობაზე. შეერთებული შტატების ხელისუფლებას იმედი ჰქონდა, რომ ირანი მომავალშიც დარჩებოდა მის საიმედო საყრდენათა და მოკავშირედ ახლო აღმოსავლეთში. ირანის მთელმა ისტორიამ როგორც მეოცე, ისე ოცდამეერთე საუკუნის ოციან წლებამდე დაამტკიცა, რომ ეს მცდარი აზრი იყო. ეს ქვეყანა სრულიად საპირისპირო მიმართულებით წავიდა.

ამ რეგიონში გერმანიის, რომელიც რეზა ხანის მოკავშირე იყო, დამარცხების შემდეგ, საბჭოთა კავშირმა ირანის ჩრდილოეთ ტერიტორიების ოკუპაცია და მისი

ექსპლუატაცია დაიწყო. სამაგიეროდ, ქვეყნის სამხრეთ რეგიონები ბრიტანელების საოკუპაციო ზონაში დარჩნენ. თუმცა შაჰის პოლიტიკამ გარკვეულ წარმატებებს მიაღწია, განსაკუთრებით ინფრასტრუქტურისა და განათლების სფეროში, მაგრამ მან ვერ შეძლო ათა თურქის მსგავსად სამოქალაქო საზოგადოების, თანამედროვე სახელმწიფოს შექმნა. ამას ხელი შეუშალა როგორც საგარეო, ისე საშინაო ფაქტორებმა.

1945-1955 წლები ეროვნული ფრონტისა და პრემიერ მოსადეჰის გავლენის გაზრდის პერიოდი იყო. ეს უკანასკნელი 1951 წლიდან ცდილობდა ირანის ეკონომიკა კოლონიური მდგომარეობიდან გამოეყვანა ნავთობის მრეწველობის ფართო ნაციონალიზაციის გზით, რომელიც ბრიტანულ-ამერიკული კორპორაციის (Anglo-Iranian Oil Company) კონტროლს ექვემდებარებოდა.

რათა შეეხედოთ, თუ როგორ ექსპლუატაციას უწევდნენ ირანელებს, საკმარისია შემდეგი მაჩვენებლების ნახვა: 1951 წელს ბრიტანულ-ამერიკული კორპორაციის ირანული ნავთობის გაყიდვიდან გადასახადების გადახდის შემდეგ 40 მილიონი დოლარი წმინდა მოგება დარჩა (დღეს დაახლოებით 112 მილიონი), საიდანაც ირანს ერგო 7 მლნ, ანუ 17,5%. 50-იან წლებამდე ირანის ნავთობი ინგლისში მოხმარებული მთელი ნავთობის 60% შეადგენდა. 1951 წელს ირანის მეკლისისა და პრემიერ მოსადეჰის გადაწყვეტილებით, რომელსაც ამ დროს გაცილებით ძლიერი ხელისუფლება ჰქონდა, ვიდრე შაჰს, ინგლის-ირანის ნავთობის კომპანიამ საქმიანობა შეწყვიტა. მეკლისმა, სენატმა და ამ ქვეყნის მთელმა საზოგადოებამ ერთხმად მიიღო გადაწყვეტილება ამ კომპანიის ნაციონალიზაციის თაობაზე.

მოკლე პერიოდი, რომლის დროსაც ირანის ეროვნულ-დემოკრატიული ხელისუფლება ცდილობდა ქვეყნის უცხოელი ექსპლუატაციისაგან დახსნას, მისი წიაღისეულის საკუთარი ინტერესების სამსახურში ჩაყენებას, შაჰისა და ამერიკული ინგლისელი პოლიტიკური და ეკონომიკური მრჩევლების დაბრუნებით დასრულდა. ირანის მიერ განხორციელებული ნაციონალიზაციის პასუხად ბრიტანელებმა ირანს სანქციები დაუწესეს, უკან წაიღეს თავიანთი ინფრასტრუქტურა, წაიყვანეს მრჩევლები, მოსამსახურეები, რამაც ირანში შესაბამისი დარგების დაცემა გამოიწვია.

ირანის პოლიტიკასა და ეკონომიკაზე კონტროლი დაამყარა შაჰს დაქვემდებარებულმა, 1957 წელს ისრაელსა და შეერთებულ შტატებთან ერთად შექმნილმა პოლიტიკურმა პოლიციამ, რომელიც, როგორც შემდეგ დრომ აჩვენა, უხეშად არღვევდა მოქალაქეთა უფლებებს. მას დიდი საერთაშორისო გავლენა ჰქონდა და ფლობდა ფართო აგენტურულ ქსელს. შესაბამისად, ის ეფექტურად ებრძოდა როგორც ეროვნულ, რელიგიურ, ასევე კომუნისტურ ოპოზიციას. დემოკრატიულად არჩეულ პრემიერს სასიკვდილო განაჩენი გამოუტანეს, მაგრამ შემდგომ შეიბრალებს და შინა პატიმრობით შეუცვალეს. ის 1967 წელს გარდაიცვალა.

ისევე როგორც დღეს, ირანის ეკონომიკა შაჰის მეფობის დროს ნავთობის ექსპორტზე იყო დაფუძნებული, საიდანაც მიღებული თანხები ბიუჯეტის შემოსავლების 80%-ს

შეადგენდა. ნავთობის ფასის ზრდასთან ერთად ეკონომიკის ზრდის ტემპები ჩქარდებოდა. მან 1973-77 წლებში 8%-ს მიღწია, ხოლო ბიუჯეტი გაორმაგდა და 120 მლრდ დოლარს გადააჭარბა. შექმნილი ვითარება საშუალებას აძლევდა შაჰს იმაზე ეოცნება, რომ ქვეყანას მსოფლიოში ერთ-ერთი ძლიერი არმია ჰყოლოდა და ირანი ხუთი ყველაზე განვითარებული ქვეყნის რიცხვში შესულიყო. როგორც შემდგომ აღმოჩნდა, ამ გეგმებს განხორციელება არ ეწერა: თუ ირანის ბიუჯეტს 70-იანი წლების დასაწყისში 2 მლრდ დოლარის პროფიციტი ჰქონდა, მწვანე რევოლუციის დასაწყისისათვის დეფიციტმა 7 მლრდ დოლარს გადააჭარბა.

ეკონომიკისათვის განსაკუთრებით ტრაგიკული გამოდგა ერაყთან გადატანილი მრავალწლიანი ომი (1979-1987). ეს იყო ყველაზე ხანგრძლივი ომი მეოცე საუკუნეში, რომლის ეკონომიკური შედეგები ორივე ქვეყნისათვის კატასტროფული აღმოჩნდა. 1978 წელს ირანის ეროვნული შემოსავალი 40%-ით შემცირდა, მილიონნახევარმა ირანელმა სახლი დაკარგა, განადგურდა მრავალი სახელმწიფო ნაგებობა, ნავსადგური, ნავთობგადამამუშავებელი ქარხანა, ხიდი, საირიგაციო სისტემა და სხვ.

თითქმის ისლამური რევოლუციის დაწყებიდან შემოღებული სანქციები აშშ მიერ, სხვა ქვეყნების მიერაც იყო გამოხატებული. ეს იყო სოლიდარული პასუხი დასავლეთისა ირანის მიერ სუვერენული პოლიტიკის გატარების მცდელობაზე. 1979 წელს აშშ აკრძალეს ირანიდან იმპორტი და გაყინეს ირანული ფინანსური სახსრები აშშ ტერიტორიაზე. 1987 წელს ეს აკრძალვა განახლდა, ხოლო 1995 წელს ეს სანქცია კიდევ უფრო გაფართოვდა.

რაფსანჯანის პრეზიდენტობის დროს (1988-1993) მოქმედი ხუთწლიანი გეგმის მიზანი იყო სსფ-ს დახმარებით ეკონომიკური რეფორმების განხორციელება: სახელმწიფო საწარმოების პრივატიზაცია, აგრარული სექტორისა და ზოგიერთ სხვა დარგზე სახელმწიფო სუბსიდიის მოხსნა, კერძო სექტორისათვის დახმარების აღმოჩენა, იმპორტისა და ექსპორტის განვითარება. ამ მიზნით ირანმა 20 მლრდ დოლარი ისესხა, მაგრამ რეფორმები მხოლოდ ნაწილობრივ განხორციელდა, მისი შემდგომი გაგრძელება აშშ სანქციებმა შეაფერხა. ამჟამად ირანი საერთაშორისო, არამხოლოდ ეკონომიკურ, არამედ სხვა სახის ურთიერთობებში ნაკლებადაა ჩართული. საერთაშორისო სავაჭრო ორგანიზაციაში მისი მიღება 2002 წელს აშშ დაბლოკა. ამის კომპენსაციას ირანი ცდილობს აზიურ ქვეყნებთან, განსაკუთრებით ჩინეთთან ურთიერთობით. ირანს თურქეთთან ნავთობის ექსპორტის გარდა აკავშირებს გამსაღვნიც, რომლითაც თურქეთი ამ ნედლეულზე თავისი მოთხოვნილების 20% იკმაყოფილებს. ამას გარდა ირანი მოლაპარაკებას აწარმოებს სომხეთთან, საქართველოსთან და რუსეთთან რეგიონში საერთო ეკონომიკური პოლიტიკის გატარების, განსაკუთრებით გაზის დისტრიბუციის მიზნით.

ჯერჯერობით საქართველო-ირანს შორის ეკონომიკური კავშირები დიდი ინტენსივობით არ გამორჩევა. კერძოდ, 2015 წელს საქართველოს მიერ განხორციელებული 2,2 მილიარდი აშშ დოლარის ექსპორტში ირანში გატანილი საქონლის/

მომსახურების ხვედრითი წილი 1,5%-ს არ აღემატებოდა, ხოლო იმპორტი ირანიდან ქვეყნის მთლიან იმპორტში 1,2%-ს, ანუ 92,3 მილიონ აშშ დოლარს შეადგენდა. მიუხედავად ამისა, მიგვაჩნია, რომ ჩვენს ქვეყნებს შორის ეკონომიკური (და არა მხოლოდ) ურთიერთობების განვითარებას დიდი პერსპექტივა გააჩნია (თუ, რა თქმა უნდა, იმ შეცდომას არ გავიმეორებთ, რომელიც 2013 წელს დავუშვით: მაშინ აიკრძალა ირანის მოქალაქეებისათვის ვიზების გაცემა, ირანში საბანკო გადარიცხვები და სხვ.).

ამჟამად დღის წესრიგში დგას ირანის მოქალაქეებისათვის გამარტივებული სავიზო რეჟიმის ამოქმედება; ეს ხელს შეუწყობს ირანიდან არა მხოლოდ ტურისტების რაოდენობის ზრდას, არამედ ინვესტიციების მატებასაც.

გეოგრაფიული ფაქტორიდან გამომდინარე, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იქნება სპარსეთის ყურიდან საქართველოზე გამავალი დერეფნის დროული ამოქმედება. დერეფანში მოძრავი სარკინიგზო და საავტომობილო გზები ერთმანეთს დააკავშირებს ერთის მხრივ, ირანს, მეორე მხრივ

კი საქართველოსა და ევროპის ქვეყნებს. ამ პროექტისადმი განსაკუთრებით დიდი მოლოდინი აქვთ ევროპის ისეთ ქვეყნებს, როგორებიცაა ბულგარეთი, საბერძნეთი და სხვ. ამ გზით ევროპაში მოხდება ნავთობის, გაზის და სხვა სახის ნედლეულის გადაზიდვა. ეს ამჟამად მსოფლიოში შექმნილ გეოპოლიტიკურ ვითარებაში მეტად მნიშვნელოვანია, რადგან ევროპის ქვეყნებს ნედლეულით მომარაგების დივერსიფიკაციის საშუალებას მისცემს.

წერილი გვინდა დავასრულოთ ირანის პრეზიდენტის ჰასან როუჰანის ამასწინანდელი განცხადებით: „ამჟამად სატრანსპორტო თანამშრომლობას რეგიონში უდიდესი მნიშვნელობა აქვს. ირანის რკინიგზის შეერთებას ქალაქ ასტარაში ამერბაიჯანის რკინიგზასთან, ამ ხაზის დაკავშირებას საქართველოს კარგად განვითარებულ სარკინიგზო და საავტომობილო მარშრუტებთან, თეირანისა და თბილისის თანამშრომლობის გადრმავებას ტრანსპორტის სფეროში რეგიონისათვის დიდი სასიკეთო ცვლილებების მოტანა შეუძლია“.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. M. Axworthy, "Iran: Empire of the Mind", 2008.
2. რიშარდ კაპუშცინსკი, „შაჰინშაჰი“ პოლონურიდან თარგმნა ამბროსი გრიშოკაშვილმა, თბ. 2010 წ. გამომცემლობა „არტანუჯი“.
3. Norbert Obara, Krotka historia politycznej ekonomii Iranu XX wieku. Studia Orientalne, 2014, nr. 1.
4. T. Coville, Nainowsza Historia Iranu. Republikaislamska, Warszawa 2009.
5. B. Skladanek, Historia Persji.
6. P. Alizadeh, The Economy of Iran, London 2000.

IRAN'S POLITICAL AND ECONOMIC HISTORY OF 20TH CENTURY

AMBROSI GRISHIKASHVILI

Doctor of Economy, Georgia

KEYWORDS: IRAN, ECONOMY, XX CENTURY, CRISIS, OIL, WHITE REVOLUTION,
FOREIGN CAPITAL, CONCESSION NDICIS

SUMMARY

Iran's political and economic situation is less known in Georgia. Our seclusion in Russian Empire and isolation from the outer world during decades was the reason of unawareness of these processes. Despite Georgia's independence witnessed in recent years, the situation has not improved. This article serves as filling of the mentioned gap.

Iran's political and economic history of 20th century briefly can be considered according to the following stages:

Issuing of the concession on the extraction and process-

ing of oil deposits to the Great Britain, which was against Iran's interests; Emerging of the renting economy with the elements of colonialism; Moderate growth of the economy between 30s and 50; Decrease of the economy during the Second World War and political conflicts; Nationalization of assets; Reform of 1953-1978; White revolution and dependence on foreign capital and oil; Fast growth of Iran's economy from the mid 50s to mid 70s. Starting from 1978 the state economy is determined by oil and gas.